

«SÖZÜM MUNDA QALİR, BARİR BU ÖZÜM...»

Scripta in memoriam

D.M. Nasilov

Коллективная монография

МОСКВА
МБА
2019

УДК 811.512.151

ББК 81.63

О-36

Авторы:

Аврутина А.С.	Дамбуева П.П.	Муртазалиев А.М.	Селютина И.Я.
Акалын Ш.Х.	Дубровина М.Э.	Напольнова Е.М.	Сыздыкова Ж.С.
Алексеева О.А.	Дыбо А.В.	<u>Насилов Д.М.</u>	Таганова М.А.
Аникеева Т.А.	Есипова А.В.	Невская И.А.	Тажибаева С.Ж.
Баджанлы Э.	Кадырова О.М.	Ниязова Г.Н.	Телицин Н.Н.
Бурыкин А.А.	Копуцу В.И.	Норманская Ю.В.	Чертыкова М.Д.
Воробьева С.Н.	Кульганек И.В.	Оганова Е.А.	Шамина Л.А.
Глашев А.А.	Кызласов И.Л.	Ольмез М.	Шарина С.И.
Гузев В.Г.	Лосева-Бахтиярова Т.В.	Пустогачева О.Н.	Шенцова И.В.
Гусейнов Г.-Р.А.-К.	Майнагашева Н.С.	Репенкова М.М.	

Рецензенты:

Севинч Учгюль д.ф.н., профессор, заведующий кафедрой русского языка и литературы Эрджиевского государственного университета (Кайсери, Турция)

А.В. Штанов к.ф.н., доцент, заведующий кафедрой языков стран Ближнего и Среднего Востока МГИМО-Университета МИД РФ (Москва)

Ответственный редактор:

Е.А. Оганова (Москва)

Редакторы:

И.А. Невская (Франкфурт-на-Майне), *М.М. Репенкова* (Москва),

А.В. Чиврикова (Москва), *О.Н. Каменева* (Москва)

«Sözüm munda qalır, barİR bu özüм...». Scripta in memoriam D.M. Nasilov. Коллективная монография / отв. ред. Е.А. Оганова. — М.: ООО «Издательство МБА», 2019. — 399 с.

ISBN 978-5-6042199-1-1

Данная коллективная монография является плодом труда более тридцати авторов — тюркологов-филологов, для которых выдающийся отечественный лингвист, ученый с мировым именем, профессор, доктор филологических наук Дмитрий Михайлович Насилов (1935–2017) стал путеводной звездой в их научных изысканиях. Д.М. Насилов объединил многогранностью своего таланта отечественных и зарубежных тюркологов, которые подняли в разделах монографии актуальные проблемы современной тюркской лингвистики, литературоведения и культурологии. Отдельный раздел монографии представлен воспоминаниями о жизни и научной деятельности Д.М. Насилова.

УДК 811.512.151

ББК 81.63

ISBN 978-5-6042199-1-1

© Коллектив авторов, 2019

© Издательство МБА, 2019

M. ÖLMEZ, İstanbul (Türkiye)

Eski Uygurca *körşi*'nin günümüz Türk ve Moğol dillerindeki karşılığı *körşi* 'komşu'

Özet: Eski Uygurcanın sözcüğü 1970 yılına kadar yapılan çalışmalara göre çok iyi ortaya konmuştu. Ancak 1970'ten sonra, özellikle Japonya ve Almanya'da bu sahada çok yeni ve kapsamlı metin yayımları yapıldı. Dolayısıyla Sir Gerard Clauson'un «Eski Türkçe Sözlük»'ü ile «Drevnetyurkskiy slovar»'da karşımıza çıkmayan çok sayıda yeni kelime ile karşılaştık. Bunlardan birisi de 'komşu; karşısında, hemen yanında' anlamında olan *körşi* sözcüğüdür. Bu söz bugün Kalmuk, Halha ve Buryat Moğolcasında yaşadığı gibi Moğol Yazı Dilinde de görülür. Günümüz Türk dillerinde ise Kıpçak grubu Türk dillerinde, Kazakça, Baraba Tatarcası, Tatarca, Başkurtça ve Çuvaşçada (Tatarcadan ödünçleme) görülür. Özellikle Kazakçada şekil, kelimenin Moğolcadan geri ödünçleme olduğunu gösterir. Makalede, Eski Türkçe üzerine hazırlanan sözlük çalışmalarında yer verilmeyen 14 veriye yer verilmiştir.

Anahtar: Eski Uygurca, leksikoloji, ödünçleme, geri ödünçleme, Kazakça

*Dost insan, yardımsever hoca
D. Nasilov'un aziz hatırasına*

Eski Uygurcanın sözcüğüne ilişkin bilgilerimiz 1970 sonrası yayımlanan yeni ve kapsamlı metinlerle, gramer ve sözlük çalışmalarıyla artmış ve genişlemiştir. Burada değineceğim kelime Eski Türkçenin en önemli iki sözlüğünde, «Drevnetyurkskiy Slovar» ile EDPT'de geçmeyen bir kelimedir. Her iki sözlük de sahanın en önemli ve kapsamlı iki çalışması da olsa o döneme kadar yayımlanmış metinlerle sınırlıdır. Tabii her iki sözlükte de «Altun Yaruk Sudur»'un neredeyse bütün sözcüğüne yer verilir ancak «Maitrisimit», «Xuanzang Biyografisi», «Daşakarmapathāvadānamālā» gibi hacimli eserlerin bütünlüklü sözcüğü bu sözlüklerde yer almaz.

Burada ele alacağım kelime, **körşi** aslında iki kez Eski Türk şiirinde geçer. Ancak R. R. Arat kelimeyi çevirmeden bırakır ve «10₁₁ *şanlığ . . . tapduları körşi*» kelimelerinin mânası tesbit edilemediğinden, bu mısraın tercümesi de yapılamamaktadır. *körşi* için bk. 13₁₀₇ : *körşi yoriğ*. notunu düşer [ETŞ s. 361].

Şimdi önce yayın yıllarına göre kelimeimize yer verilen çalışmalara ve açıklamalara geçelim:

1) Eski Türk Şiiri, 1965

10. 10-11 *şasın öt erig edgü nomlarlıg // şanlıg belgüliğ tapduları körşi* «<...>sasana öğüt nasihat ve iyi törelerin şan ve işaret tapduları körşi» [ETŞ s. 84–85].

13.107-108 *körşi yoriğ samadılıg küç küsünler üze // köni tuyunmaklıg küçüg köñül.çe yıgalım* «körşi tavrı samadhi gücü kuvveti ile doğru nüfuz etme gücünü gönül arzusuna göre toplayalım» [ETŞ s. 140–141].

2) İnsadi Sutra, 1974

körşi ikinci kez BT III'te iki kez görülür:

kalıgqa körşi kurikärlär karaknuñ kıvın täg bälğürdi «<...> gegenüber diesen Türmen Götter-paläste wurden wier die Wonne des Augapfels sichtbar» [BT III 940–941].

añar körşi kurikärlär «ihnen gegenüber Götterpaläste» [BT III 956].

BT III'ün sözlük kısmında kelime «**körşi** entgegensetzt (zu *kör-*)» şeklinde ele alınır [BT III 91b]. Açıklama kısmında da «**körşi** 'entgegensetzt, gegenüberstellt'. Wahrscheinlich entstanden aus *kör-üs-i*; die gleiche Bildung hat auch *qarşı* 'zuwider, gegenüberliegend', das aus *qarış-* 'sich vwerfeinden' entstanden ist. Andere Beispiele für *körşi*: ETŞ 10/11, 13/107» bilgisine yer verilir [BT III Komm. 940, s. 66].

3) Shogaito 1993:

tuşlı körşi 「對面」 'karşılaşma, karşı karşıya gelme' <...>: *inçip umamış tæg tugurgalı artokrak iraktaki tıdıgılg tuğuglugug öçä tükätmäkiğ tugmadukug ulatı tuşlı körşi ärmäz alku ädläriğ körkdäşiğ* <...> 而不能生極遠障隔已滅未生及不對面一切物像 «ayrıca çok uzaktaki engelli₂ yok edişi, doğmamayı ve karşılaşmayan bütün maddeleri (ve) şekilleri doğuramamış gibi» [B1631 Shōgaito 1993, 古代ウイグル文 『俱舍論実義疏の研究』 II, s. 119].

4) Zieme 2007:

körşi'ye yer verilen dördüncü metin yayını P. Zieme'ye aittir. Zieme'nin alıntılacağı metin aslında aşağıda ek olarak sunacağım metinde de geçmektedir:

[1] *duk säkiz çaiti-lıg iz orukug temäk sav kizläklig yöriğ-lär ordusı m(a)hayan nomug tegüçi söz birlä köş körşi tetir* «The saying about the traces of the eight holy *caityas* is comparable and parallel to the word about the Mahāyāna teaching, the palace of the secret meanings» [Zieme 2007: 165–172].

5) Yayınlanmamış metinlerde geçen örnekler:

Yukarıda yer verilen örnekler dışında, henüz yayımlanmamış dört ayrı metin parçasında daha *körşi* geçmektedir. Hocam Klaus Röhrborn'un bana verdiği, Xuanzang menine bağlı söz konusu parçaları 27 yıl kadar evvel (1992–1993) okumuş ve çalışmışsam da metinle ilgili soruları henüz tam olarak çözemediğimden dolayı o dönem yayımlama imkanı bulamadım. Daha sonra söz konusu metinleri bir kez de meslektaşım Ablet Semet ile birlikte çalıştım. Bu çalışma ile vardığımız sonuçları ve geçici metin yayımlarını şu an başka bir yayın organında baskıya vermek üzereyiz. *koş* ile birlikte *koş körşi* söz konusu yazıda ele alınmaktadır. Bu sebeple aşağıda sadece konumuz gereği olan kısa bölümlere yer veriyorum:

1. Mainz 841 [TM. 487-i] recto? verso?: 5 *änätkäk yerinjä ötgäli tegüçi söz birlä köş körşi tetir* (4-6. Satırlar)

2. Mainz 847 [TI.D.-4] verso: 1 *[tüpgärü altı kizläglic] yöriüglär ordo <...> tegüçi söz birlä köş körşi tetir* (recto 16 — verso 1)

3. Mainz 847 [TI.D.-4] recto: 2 *<...> seziklär temäk sav bädük tıdıglar temäk söz birlä köş körşi ärür* (1-3)

4. Mainz 847 [TI.D.-4] recto: 5 *tumanlayu <tolup> temäk sav bulıtlayu örtüldi tegüçi söz birlä köş körşi tetir* (3-5)

5. Mainz 847 [TI.D.-4] recto: 15 *<...> temäk sav tüşrük ujıklarıg te[mäk] söz birlä köş körşi [tetir]* (14-15)

6. Mainz 819a: 1 *<...> körşisin uçuz bil[gülüğ] için s[akın] madımız* (1-2)

7. Mainz 819b: 1 *<...> [koş] körşi [tetir]*

8. Mainz 819b: 4 *[ı]dok säkiz çaitilig [i]z orokug temäk sav kizläglic yöriüglär ordosı m(a)hayan nomug tegüçi söz birlä köş körşi tetir* [1-4; → Zieme 2007]

9. U¹ 1304b recto (?): 4 *bi[lgä] biliglig köldä temäk sav aşnuku .../ ulug y(a)ruklug ärür köñüllüg kalıgta tegüçi söz birlä köş körşi tetir* (1-4)

Peki *körşi* nedir? *körşi* yukarıdaki örneklere de bakılırsa ‘karşı, karşısında, hemen yanında, komşu’ anlamlarında bir sözdür. «Uigurisches Wörterbuch» ile OTWF’de benzer anlamlar verilir. BT III’teki örneğe *aña / añar* maddesinde değinen UW NB ‘gegenüber’ anlamını verir [UW NB II.1 200]. OTWF’de ise ‘with a view on ..., in view of / ...i gören, ... manzaralı’ anlamı verilir; ayrıca OTWF’de *körşi*’nin EDPT ve DTS’de geçmediği, BT III ile ETŞ’de *körşi* ile karşılaştığı kaydedilir, *kör-üş-* fiilinden *-i* gerundium ekiyle türediği kaydedilir [OTWF 343, § 3.118 *-I* and *-šI*]. Aşağıda yer verdiğimiz üzere, P. Zieme kelimeye ‘metafor’ anlamını verir.

Yukarıdaki, 8. satırdaki bölüm [Mainz 819b] P. Zieme tarafından 2007 yılında ele alınmıştı. P. Zieme «In the Uigur literature the term appears infrequently. Therefore I would like to mention the so-called *koş körşi* ‘metaphor’ — text related

¹ «Mainz» ve «U» kısaltmalı Uyurca metinler için bk. <http://turfan.bbaw.de/dta/>

to the Xuanzang Biography <...>» notunu düşer ve metnin Ablet Semet tarafından yayına hazırlanmakta olduğunu da belirtir [Zieme 2007: 165, 171].

Bildiğim kadarıyla, toplamda 14 defa Eski Uygurca metinlerde görülen *körşi*'ye sonra ne olmuştur? *körşi* Eski Uygurca sonrası tarihi metinlerde görülmez. Ancak günümüz Kıpçak dillerinden Kazakçada ve Baraba Tatarcasında görülür. Hatta kelimeye daha W. Radloff'un sözlüğünde rastlarız:

Radloff:

көршү 1) сосед — der Nachbar; 2) ближний — der Nächste [CC 163.7; Wb II 1266]. Radloff'un yer verdiği Codex Cumanicus'a ait veriyi teyit edemedim. Baraba Tatarcası içinse Dmitriyeva'dan örnek verebilirim:

Baraba Tatarcası:

Пѣчәси сөзни ечиндә төмә алмый көршиләринә сөйләгән «Его жена не смогла сдержать слова [и] рассказала [всё] своим соседям» [Dmitriyeva 1981: 109, 112].

көрши / körşi сосед (Сл II 1266 **көршү**) [Dmitriyeva 1981: 162].

Kazakça:

Kazakça veriye gelince, bu veriyi ilk defa işiterek öğrendiğimi, konuşma esnasında duyduğumu, ilk defa Kazak meslektaşlarımla konuşma esnasında farkettiğimi belirtmem gerekir. Sözlüklere müracaat ettiğimde ise *körşi* her üç bölgede, Kazakistan, Çin Altayı ve Moğolistan Altayındaki Kazakçada buluruz:

Cin:

көрши 邻居, 邻舍; *körşi oturuw* 与.....为邻; *körşi el* 邻国 [Qaz-HanS: 330b].

鄰 *lin* 'qoңsı, körşi, körşi-qolañ; jaqın, irgeles, qanattas, sıbaylas, körşiles'.

鄰邦 *linbang* 'көрши el, körşiles el, körşiles memleket, körşi'.

鄰居 *linju* 'qoңsı, körşi, körşi-qolañ, körşiles' [Han-QazS 704a].

Moğolistan:

көрши 'хөрш'; ~*миздің үйү* 'манай хөршийн гэр' [Bazılhan 159b].

Kazakistan:

көрши 'komşu; yan yana olma, birbirine yakın olma'

көрши-қолаң 'konu komşu, bütün komşular'

көршілес 'komşu, birbirine yakın'

көршілестік 'komşuluk'

көршілік 'komşu olma durumu, komşuluk' [Koç, Kenan 250a].

Көрші 2 зат. *Көршілес, есіктес немесе үйме-үй тұратын адам, қоңсы.* Біздің көршіміз — Серік, Бақыт, Жанат, Озат деген балаларда баратын болды. Иргелес екі үйде тұратынымыз сияқты, поезда да қатар екі купеге орналастық (Ә. Нұршайықов. Батыр). Екі үйдің арасында үй жоқ: жас келіншек қолы қалт етсе көршінікіне бір кіріп шығуға асығады (З. Шүкіров. Изгілік) —Мына кісі менің Петербургтегі пәтерлес көршім — Мұрат Мұсабаев

(А. Сатаев). Акын Мырзатай үйі мен Күлән үйі көрші, Күлән бұл үйге келіп кетіп жүреді (Б. Соқпақбаев. Бастан кеш) [KazTilTüsS 211b].

Көрші 1. Үйлері қатарлас, есіктес тұратын адам, қоңсы. **2.** Кеңістіктегі немесе жазықтықтағы екі объектінің басқалардан гөрі бір-біріне жақын орналасуы. -*бөлме* Мемлекет [KazTilS 329b].

Көрші (Сем.: Көкп., Ақс., Көкш., Чқал., Уәлих.) Ауылдас. Оның үстіне көршілер түгел жиналды, олардың ішінде жастар жоққа тән еді (Сем., Көкп.). [Аймақтық 343a]

körşi üzerine Kazakça bir makalede örnek cümlede dahi rastlayabiliriz: *körşimiz tınış* ‘our neighbour is quiet’. [Aqtaу, Gulayhan 2016: 47].

Kazak Scat havayollarının 2019 Nisan ayı, aylık dergisinde komşu ülkelere seyahati ele alan bir yazının başlığı: **Көрші елдердегі демалыс** ‘komşu ülkelerde tatil’ [Аспан No 3 (59)].

Kırgızca:

Kelimeyi Yudahin’in Kırgızca — Rusça Sözlük’ünde bulamayız, ancak *Rusça-Kırgızca Sözlük*’te buluruz:

сосед қоңшу, кошуна, көршү

соседить <...> көршү болуу

соседний <...> көршү

соседство <...> көршүлүк [Yudahin 1957 810a].

Tatarca:

Kelime Tatarcada **күрше** olup ‘komşu’, ‘komşu köy’, ‘komşu kızı’, ‘komşu hakkı’ vb. Zengin bir kullanım alanına sahiptir. Tatarcadaki kullanımların benzerini Başkurtça ve Çuvaşçada da görürüz. Çuvaşça şekiller (çeşitli Çuvaşça ekler ile) her haliyle Tatarcadan alıntı olarak görünmektedir.

КҮРШЕ 1) сосед / komşu; || соседний, соседский / komşuluk, komşu; **күрше авыл** соседняя деревня / komşu köy; **күрше хакы** добрососедские отношения, этика соседства / komşu hakkı, komşuluk ahlakı, iyi komşuluk ilişkileri; 2) перен. / deyim см. **яңаша, эргәдәш; күрше почмаклар** соседние углы *мат.* / komşu köşeler (matematikte); **күрше тавыгы күркә булып күренә погов.** в чужих руках ломоть всегда толще / başkasının elindeki ekmek dilimi her zaman daha kalın görünür (букв. курица соседа кажется индейкой / harfiyen: komşunun tavuğu hindi görünür ‘komşunun tavuğu komşuya kaz görünür’) [TatRSI 341b].

Аyrıca *kürşe-kolan, kürşe-külen, kürşeλεκ, kürşe-tire* kullanımları da vardır.

Başkurtça:

Başkurtçada *kürşe қатın* ‘komşu kadın’; *kürşe қızı* ‘komşu kızı’; *kürşe bulıw* ‘komşu olmak’; *kürşe torow* ‘komşu olarak yaşamak’; *kürşe haқи — teңri haқи*

'komşu hakkı Tanrı hakkı'; *kürşe avıl* 'komşu köy'; *kürşe öy* 'komşu ev' gibi yaygın bir kullanımı vardır:

күрше 1. сосед || соседский / komşu; **күрше катын** соседка / komşu kadın; **күрше кызы** соседская дочь / komşu kızı; **күрше булуу** соседствовать, быть соседом / komşu olmak; **күрше тороу** жить с соседями, соседствовать / komşu yaşamak, komşu olarak yaşamak; **ут күрше** самый близкий, рядом живущий сосед / en yakın, hemen yanında yaşayan komşu; **күрше хакы - таңре хакы погов.** добрососедские отношения превыше всего / komşu hakkı — Tanrı hakkı, 'iyi komşuluk her şeyden önemlidir' **2.** соседний; **күрше ауыл** соседняя деревня / komşu köy; **күрше өй** соседний дом / komşu ev.

Çuvaşça:

Kelime Tatarcadan Çuvaşçaya da geçmiş olmalı[ÇuvRSI 201b]:

күршĕ / kürşĕ сосед || соседский, соседний / komşu; **ырă** ~ добрый сосед / iyi komşu; ~ **ял** соседняя деревня / komşu köy; **юнашар хваттерти** ~ сосед по квартире / ev arkadaşı; ~ **семне килĕштерсе пурăн** ладить с соседями / komşularla iyi geçinmek; ~ **сĕр кун сук, вилсен те кирлĕ посл.** без соседа и дня не проживешь, даже после смерти нужен сосед / komşusuz bir gün bile yaşayamazsın, ölüm sonrası bile komşu lazımdır ('komşu komşunun külüne muhtaçtır').

күршĕ-аршă / kürşĕ-arşă *собир.* Соседи / konu-komşu, komşular; ~**аякри тăвантан паха посл.** [добрые] соседи дороже дальних родичей / [iyi] komşu uzak akrabadan daha değerlidir.

күршĕ-кўп → **күршĕ-аршă**

күршĕлĕх / kürşĕlĕh соседство / komşuluk; **ырă** ~ добрососедство / iyi komşuluk

күршĕллĕ / kürşĕllĕ соседний, смежный || в соседстве / bitişik, yan yana; komşulukta; **ырă** ~ **хутшăнусем** добрососедские отношения / iyi komşuluk ilişkileri; **пирĕнне** ~ **государство** сопредельное государство / sınırdaş ülkeler, hudut komşusu olan ülkeler; **пирĕн картишсем**~ наши двory смежные, примыкают друг к другу / bahçe (avlu)larımız bitişik, bitişik, yan yana; ~**пурăн** жить в соседстве *с кем-л.* / biriyle komşu olarak yaşamak, komşusu olmak

күршĕри / kürşĕri соседний, смежный / komşu, komşular; bitişik; ~ **кĕл** соседний дом / komşu ev; ~ **район** соседний район / komşu bölge, sınırdaş bölge.

Moğolcada körsi

körsi Moğol yazı dilinde, Buryatçada ve Çağdaş Moğolca da görülür. Kalmukçada ve Orta Moğolca kaynaklarda kelimeye rastlayamadım:

Klasik Moğolca / Moğol Yazı Dili:

körsi, körsi(n) komşu, komşuluk / сосѣдъ, сосѣдство [Kowalewski 2647a].

körşi ügei ulaşılamaz, sınırsız / недостигаемый, недостижимый; безконечный безпредѣльный ([Kowalewski 2647a].

körşi(n) komşu, komşuluk; *ail körşi ulus* ‘komşu ülke’ [Lessing 490b].

Halha:

хөрш neighbours; neighboring; **айл хөрш** neighboring [Hangin 675a].

Buryat:

хүршэ 1. (мн. *хүршэнэр* редко *хүршэд*) сосед / komşu; *хүршэ эхэнэр* соседка / komşu kadın; *хүрше ёһоной һайн харилсаан* добрососедские отношения / iyi komşuluk ilişkileri; *хүршэ ёһоор* как сосед, по-соседски / komşu olarak, komşu gibi; *һайн хүршэнэрэй гуримаар* по-добрососедски / iyi bir komşu gibi, iyi komşu olarak; *хүршэ һуулга* соседство / komşuluk; *хүршэ байха* (или *һууха*) соседить, жить по соседству / komşuluk yapmak, komşu olarak yaşamak; *хүршэ байлга* соседство / komşuluk; 2. *атр.* соседний; *хүршэ область* соседний район / komşu bölge, sınırdaş bölge; *хүршэ оронууд* соседние страны / komşu ülkeler [Çeremisov 628a].

Sonuç

Eski Uygurcada görülen kelime nasıl oluyor da Orta Türkçede görülüyor? Moğolca kelime ile Uygurca ve Türk dillerindeki kelimelerin bağı nedir? Bana göre Orta Türkçede kelime kullanılmamış, unutulmuş olmalı. Büyük bir ihtimalle Eski Uygurcadan Moğol yazı diline geçen kelime daha sonra Moğolcadan geri ödünçleme (re-borrowings) yoluyla Türk dillerine, özellikle Kıpçak dillerine girmiştir. Kelimenin Moğolcadan geri ödünçleme olduğu görüşüm ise Kazakçada -ş- ile kullanılıyor olmasıdır. Bilindiği gibi Ortak Türkçe söz içi ve söz sonundaki ş ünsüzleri Kazakçada s olarak görülür, oysa burada ş iledir. Böylesi durumlara ancak ödünç veya alıntı kelimelerde rastlanır.

Kaynakça

- Aqtaý, Gulayhan 2016 — Kazakh Adjectives Denoting Human Properties // Turk Dilleri Araştırmaları / Festschrift für Henryk Jankowski, 26.01.2016. — 41–52, s. 47.
- Aspan 2019 — Аспан. Борт журналы / Бортовой журнал / In-flight magazine. — Scatt Airlines, 2019. — No 3 (59) апрель 2019.
- Аумақтық 2005 — Қазақ тілінің аймақтық сөздігі. — Алматы 2005.
- BaşRSI 1996 — Башкирско-русский словарь / под ред. З.Г. Ураксина. — Москва, 1996.
- Bazılhan 1977 — *Базылхан, Б.* Казах-Монгол толь. — Улаанбаатар, 1977.
- BT III 1974: — *Tezcan, Semih.* Das uigurische Insadi-Sūtra. — Berlin, 1974.
- Çeremisov 1974 — Бурятско-русский словарь / под ред. К.М. Черемисова. — Москва, 1973.
- ÇuvRSI 1985 — Чувашско-русский словарь / под ред. М.И. Скворцова. — Москва, 1985.
- Dmitriyeva 1981 — *Дмитриева Л.В.* Язык барабинских татар. — Ленинград, 1981.
- DTS — *Наделяев В.М., Насилов Д.М., Тенишев Э.Р., Щербак А.М.* Древнетюркский словарь. — Ленинград, 1969.

- EDPT — *Clauson, Sir Gerard*. An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish. — Oxford, 1972.
- ETŞ 1965 — *Arat, R. Rahmeti*. Eski Türk Şiiri. — Ankara, 1965.
- Han-QazS 1979 — *Ҳанзуша-Қазақша Sozdik*. — Urimci, 1979.
- Hangin 1986 — *Hangin, Gombojab* (et alii). A Modern Mongolian-English Dictionary. — Indiana University, 1986.
- KazTilS — Қазақ тілінің сөздігі. — Алматы, 1999.
- KazTilTüsS — *Ысқақов А.Ы.* Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі. — Алматы, 1999.
- Koç 2003 — *Koc, Kenan*. Қазақша-Түрікше сөздік / Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü. — Ankara, 2003.
- Kowalewski 1944 — *Ковалевский О.М.* Монгольско-русско-французский словарь. — Казань, 1844–1849.
- Lessing 1960 — *Lessing, Ferdinand D.* Mongolian-English Dictionary. — Berkeley and Los Angeles, 1960.
- OTWF — *Erdal, Marcel*. Old Turkic word formation. A Functional Approach to the Lexicon I-II. — Wiesbaden, 1991.
- Qaz-HanS — Қазақша-Ҳанзуша Sozdik. — Urimci, 1979.
- Yudahin 1985 — Русско-киргизский словарь / под ред. К.К. Юдахина. — Москва, 1985.
- Shogaito — *Shōgaito Masahiro*. Studies in the Uighur Version of the Abhidharmakośabhāṣya-tīkā Tattvārthā, Volume I, Text, Translation and Commentary; Volume II, Text, Translation, Commentary and Glossary; Volume III, Facsimile Text with Introduction. — Shokado, 1993
- TatRSI — Татарско-русский словарь. — Москва, 1966.
- UW NB II.1 — *Röhrborn, Klaus*. Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien, – Neubearbeitung – II. Nomina-Pronomina-Partikeln. Band 1: a – asvik. — Stuttgart, 2015.
- Wb — *Radloff, Wilhelm*. Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte / Опыт словаря тюркских наречий. — Sanktpeterburg', I: 1893, II: 1899, III: 1905, IV: 1911 (I-IV Leiden 1960; Moskva I.1/2-IV.1/2 1963).
- Zieme 2007 — *Zieme, Peter*. Caitya Veneration — an Uigur Manuscript with Portraits of Donors // Journal of Inner Asian Art and Archaeology, vol. 2. — 2007. — 165–172.

Мехмет Ольмез, г. Стамбул (Турция)

Древнеуйгурское *körşi*

в современных тюркских и монгольских языках

Словарный запас старойуйгурского языка был тщательно изучен в исследованиях, опубликованных до 1970 г. Однако после 1970-х гг. особенно в Японии и Германии было издано большое количество новых работ, в которых данная проблема широко освещена. Вследствие этого было выявлено множество слов, не зафиксированных в «Древнетюркском словаре» и «Старотюркском словаре» Джерарда Клосона. Одним из этих слов является *körşi* 'сосед, соседний, по соседству'. Это слово сохранилось в калмыцком, халха-монгольском, бурятском языках, а также встречается в монгольском литературном языке. Среди современных тюркских языков слово встречается в языках кыпчакской группы, например, в казахском, татарском, башкирском и чувашском (в последнем является заимствованием из татарского) языках, в барабинском диалекте татарского языка. Форма данного слова в казахском языке указывает на обратное заимствование. В настоящую статью вошли 14 словарных единиц, которые не упоминаются в лексикологических исследованиях по древнетюркским языкам.

Ключевые слова: старойуйгурский язык, лексикология, заимствование, обратное заимствование, казахский язык

Yazar bilgisi

Mehmet Ölmez — doktor, İstanbul Üniversitesi profesörü, Societas Uralo-Altaica (Hamburg / Göttingen), The Academy of Europe kuruluşlarının üyesi; e-mail: olmez.mehmet@gmail.com

Информация об авторе

Мехмет Ольмез — д.ф.н., профессор Стамбульского университета, член обществ «Societas Uralo-Altaica» (Гамбург / Гёттинген), «The Academy of Europe»; e-mail: olmez.mehmet@gmail.com